

ГЕНДЕРНИЙ ФАКТОР У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ВИМОГ ІНКЛЮЗИВНОЇ АРХІТЕКТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ХНУМГ ІМЕНІ О.М. БЕКЕТОВА)

Колеснікова Т. М.

Наук. керівн.: канд. арх., доц. **Попова О. А.**, канд. екон. наук, доц. **Бібік Н. В.**

*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

Вступ. Загальновизаною є ідея, що архітектурно-просторове середовище має бути таким, щоб забезпечувати комфортне буття усіх містян. За архітектурою визнається її прикладне призначення допомагати в удосконаленні суспільства. На просторовому рівні об'ємної архітектури це означає, що будівлі не є просто нейтральними, декоративними або функціональними – вони «проникнуті соціальним змістом і інтерпретаціями людської взаємодії» [7]. З усвідомленням цього починається тема прав людини, у тому числі гендерної рівності [1]. Гендерні дискурси, зокрема, представлені з точки зору взаємодії різних гендерних груп з архітектурним середовищем [2; 9].

У зв'язку з цим висвітлюються питання щодо дотримання принципів просторової справедливості, зокрема з погляду потреб та можливостей у безбар'єрному пересуванні маломобільних жінок та чоловіків. Урбаністи усе частіше послуговуються концепцією інклюзивної архітектури, що орієнтується на усунення бар'єрів для маломобільних людей в архітектурному середовищі [4]. Інклюзивність будівель і споруд визначається комплексом архітектурно-планувальних, інженерно-технічних, ергономічних, конструкційних і організаційних заходів для забезпечення доступності будівель і споруд, у яких кожна особа, незалежно від віку, статі, інвалідності, функціональних порушень, рівня комунікативних можливостей, може відчувати себе безпечно і комфортно без сторонньої допомоги [7].

Гендерний фокус окреслення архітектурно-просторових рішень освітнього закладу передбачає також оперування категоріями «гендерна різноманітність» (або «гендер+»), що у свою чергу актуалізує й питання прав людей з інвалідністю. В Україні така категорія громадян часто перебуває у стані «закритості від суспільства», зокрема, через «бар'єрність» публічних

просторів та об'єктів міської інфраструктури. Облаштування «безбар'єрних університетів» є вагомим індикатором й руйнування гендерних бар'єрів інвалідності.

Важливо, що в Україні у 2018 р. введено у дію нові державні будівельні норми (ДБН В.2.2-40: 2018) «Інклюзивність будівель і споруд». Нормативною базою визначається, що маломобільні групи населення – це люди, що відчують труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні в просторі (особи з інвалідністю, а також з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки, літні люди, дорослі з малолітніми дітьми у дитячих візочках) [5].

Інклюзивна архітектура стала об'єктом спеціальної уваги в Україні в контексті реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Складено та затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України план дій з реалізації цієї стратегії, у якому окрема увага приділена забезпеченню доступності освітніх закладів для маломобільних відвідувачів (п.4,83 [6]). Зрозуміло, що здобуття професійної освіти є значимою цінністю для кожної людини. Безперешкодний доступ до отримання освітніх послуг людьми з інвалідністю є запорукою їх соціальної адаптації, реалізації своїх здібностей.

МОН України, як один з виконавців Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, спонукає ЗВО до відповідних дій (лист МОН України №1/9-473 від 6.09.2017 р.):

- здійснити обстеження навчальних закладів на предмет їх відповідності державним будівельним нормам в частині доступності для маломобільних груп населення, у тому числі осіб з інвалідністю з порушенням зору, слуху та опорно-рухового апарату (ДБН В.2.2-17: 2006, ДСТУ-Н Б В.2.2-31:2011 та ДСТУ-Н Б ISO 21542:2013) та скласти акт відповідності;

- скласти вичерпний перелік необхідних робіт за результатами проведеного обстеження;

- розробити механізм та поквартальний план-графік здійснення реконструкції та проведення ремонту будівель з урахуванням відповідних вимог зазначених будівельних норм.

Проведений гендерний аудит «освітнього середовища» ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, техніко-економічна експертиза «інфраструктури

інклюзивності» засвідчив «гендерну нейтральність» локацій (ними користуються в однаковій мірі, як дівчата, так і хлопці). Разом з тим виявлено гендерну асиметрію в облаштуванні санітарних кімнат, призначених для категорії маломобільних груп, оскільки не містять для них відповідних умов. Зрозуміло, що такий «середовищний фактор» може впливати на повсякденні практики дівчат та хлопців з маломобільних груп, зокрема, їх «витіснення» у «домашній простір».

З метою виконання відповідного розпорядження МОН України, в ХНУМГ ім. О.М. Бекетова була створена проектна група. Спираючись на нормативну базу, нею було проведено аудит архітектурного середовища на предмет пристосованості до потреб маломобільних людей (й з урахуванням гендерної статистики). Визначено «проблемні локації»: прилегла територія; зона вхідної групи; сходи (вертикальних комунікацій; санітарно-гігієнічні приміщення; навчальні аудиторії). Пріоритетно для переоблаштування було визначено проектування вхідної локації.

За ДБН «Інклюзивність будівель і споруд», вхідна площадка університету повинна мати навіс, а зовнішні сходи дублюватися пандусом. Це має важливе значення для жінок та чоловіків усіх маломобільних категорій. Проектною групою розроблені наступні рішення:

1) покриття вхідної площадки і тамбурів – тверді. Вхідні двері – без порогів. Для ідентифікації дверного отвору особами зі слабким зором на скляній поверхні дверного полотна розміщено контрастне маркування у вигляді жовтого кола (рис. 1);

2) встановлення поручнів перил, що мають два рівні (діапазон висоти поручнів забезпечує зручність у користуванні людям різного зросту) (рис. 2).

Для адаптації використані тактильне маркування підлоги з напрямками руху, обмежувальне маркування бар'єрів на шляху руху та інформаційна мнемосхема. Зазначені засоби інклюзивної архітектури допомагають також при необхідності зорієнтуватись у просторі всім відвідувачам закладу вищої освіти, наприклад, абітурієнтам та абітурієнткам, що вперше потрапили до університету. Мнемосхема містить план поверху з позначеними основними локаціями, які дублюються шрифтом Брайля. При влаштуванні тактильного маркування важливе значення має підбір матеріалів та укладання тактильної

плитки, оскільки порушення норм укладання може призвести до руйнування архітектурного середовища та створення нових бар'єрів.



Рис. 1. Обладнання вхідної групи для маломобільних відвідувачів

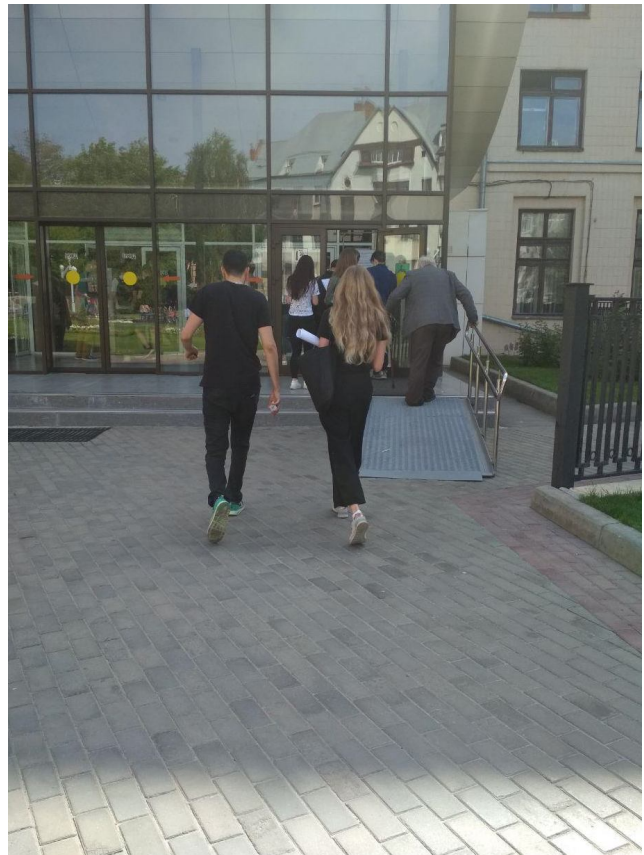


Рис. 2. Вхідна площадка університету обладнана пандусом

При пристосуванні вертикальних та горизонтальних комунікацій, внутрішніх сходів передбачене контрастне маркування ребер сходів: початок та завершення маршру. Тактильні стрічки на сходах запобігають ковзанню. Для міжповерхової орієнтації застосовано маркування перил з зазначенням но-меру поверху з дублюванням шрифтом Брайля.

Наступним етапом реалізації згідно плану виконання робіт з пристосування університету до потреб маломобільний людей пропонується виконати проект адаптації санітарно-гігієнічних приміщень. Наразі територія університету в своїй структурі має один, обладнаний за нормами доступності,

санвузол – жіночий (рис. 3). Водночас, з метою дотримання принципів гендерної рівності в організації архітектурно-просторового середовища, пропонується перепланувати санітарно-гігієнічне приміщення для чоловіків (рис. 4).



Рис. 3. Санвузол для маломобільних користувачів (існуючий)



Рис. 4. Санвузол для маломобільних користувачів (проект)

Передбачається розширення існуючої кабінки до необхідних за нормами параметрів, аби надати можливість заїзду і маневрування в них особам з інвалідністю, які пересуваються колісним кріслом. Кабінки мають бути облаштовані спеціальним санітарним обладнанням з додатковими поручнями, гачками для речей та піктограмами символу доступності. Важливо також, що виконаний ремонт санітарно-гігієнічних приміщень, орієнтований на адаптацію маломобільних, не ускладнює доступ та не зменшує комфортність для користувачів, які не відносяться до маломобільних категорій. Тим самим втілюється й принцип інклюзивної архітектури.

Подальший розвиток проекту адаптації Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова до вимог інклюзивної архітектури пропонується здійснювати в гендерних параметрах таких локацій, як. навчальні аудиторії, актовий та конференц-зали, бібліотека, їдальня та

буфети. Крім того гендерночутливі проекти архітектурної інклюзії мають бути поширені і на такі важливі університетські локації як:

- архітектурно-художні майстерні Archouse. Ця локація, розташована у декількох кілометрах від основного університетського комплексу, має особливе значення для студентів/співробітників факультету архітектури, дизайну та образотворчого мистецтва, але шлях до неї стає складним випробовуванням для людей з інвалідністю [3].

- мобільний простір навколо Центру розвитку для дітей. Центр створено в 2017 в рамках реалізації політики гендерної рівності та антидискримінації в освіті. Його основне призначення - сприяння та підтримка сприятливих умов для гармонійного поєднання навчання студентів та професійної діяльності викладачів (чоловіків та жінок) з родинними обов'язками з догляду за дітьми дошкільного віку [8].

У підсумку, університетські практики інклюзивного архітектурного проектування дозволять покращити просторову доступність для усіх користувачів, й водночас зменшити «гендерний розрив» в освітньому середовищі.

Література:

1. Бабаєв В. М., Бібік Н. В. Проектно-орієнтовані гендерні стратегії Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. *Гендерна політика міст: історія та сучасність*. Вип.4 / матер.ІІІ міжн. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. С. 8–10.

2. Бібік Н. В., Фесенко Г. Г. Гендерна урбаністика в контексті Цілей сталого розвитку. *Гендерна політика очима української молоді* : матер. підсумк. конф. ХІ регіон. конк. мол. вчених, Харків, 24 жовтня 2017 / за заг. ред.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко]. Харків, 2018. С. 282 – 287.

3. Груздова М. М., Колеснікова Т. М. Гендермейнстрімінг у містоплануванні (на прикладі ARCHOUSE ХНУМГ ім. О.М.Бекетова). *Гендерна політика очима української молоді* : матер. підсумк. конф. ХІ регіон. конк. мол. вчених, Харків, 24 жовтня 2017 / за заг. ред.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко]. Харків, 2018. С. 60-65.

4. ДБН В.2.2-17: 2006 Доступність будинків і споруд для маломобільних

груп населення. – П.3. Терміни та визначення понять, Київ. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2007.

5. ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд, Київ. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2018.

6. План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року / Кабінет Міністрів України. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80..>

7. Попова О. А. Адаптація вищих навчальних закладів до вимог інклюзивної архітектури. *Архітектурний вісник КНУБА*. 2019. Вип. 17–18. С. 560–567.

8. Фесенко Г. Г. Візуальна концепція Університету, дружнього до родини (з досвіду створення Дитячого центру ХНУМГ ім. О. Бекетова). *Результати ініціативи «Університет, дружній до сім'ї» та досвід реалізації гендерної політики українських університетів : навч. посібник / за заг. ред. Н. Світайло. Суми : Видавництво РА «Хорошие люди», 2015. С. 69–70.*

9. Фесенко Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст. *Гендерна політика міст: історія та сучасність*. Вип.4 / матер.ІІ міжн. наук.-практ. конф., Харків, 23 – 25 жовтня 2013 року): наук. зб. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. С. 234–237. URL:<http://eprints.kname.edu.ua/40342/1/234-237.pdf>.